

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Центральноукраїнський інститут

(назва навчального підрозділу)

Кафедра правознавства

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Господарський процес»
на тему: «Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами»

Студента(ки): Замлинського Романа Орестовича
(прізвище та ініціали)

курсу: 4

групи: ІН16-9-22-Б1П(4.0д)

напряму підготовки

(спеціальності) Право

Керівник к.і.н., доцент кафедри Демешко Ю.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Кропивницький – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	5
1.1. Поняття та правова природа перегляду судових рішень у господарському процесі	5
1.2. Розмежування нововиявлених, виняткових обставин та інших підстав перегляду.....	7
1.3. Історичний розвиток та зарубіжний досвід правового регулювання ...	11
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ НОВОВІЯВЛЕНИХ ОБСТАВИН У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	13
2.1. Визначення та ключові ознаки нововиявлених обставин	13
2.2. Класифікація нововиявлених обставин за Господарським процесуальним кодексом України.....	16
2.3. Судова практика щодо встановлення факту нововиявленої обставини	17
РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ ТА ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ	19
3.1. Суб'єктний склад, строки та вимоги до заяви про перегляд.....	19
3.2. Порядок розгляду заяви про перегляд і повноваження суду.....	20
3.3. Проблеми застосування та шляхи вдосконалення законодавства	22
ВИСНОВОК.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26

ВСТУП

Актуальність теми. Оскарження судових рішень є однією з найважливіших гарантій захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання. Інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами посідає особливе місце в системі процесуальних способів перевірки законності та обґрунтованості вже набраних законної сили рішень. Його актуальність обумовлена необхідністю забезпечення принципу правової визначеності при одночасному запобіганні порушенню прав особи внаслідок винесення рішення на підставі неповної або неправдивої інформації, яка стала відома лише після завершення судового розгляду. Господарський процес, орієнтований на швидке та ефективне вирішення спорів між суб'єктами господарювання, вимагає чіткого та збалансованого правового механізму для виправлення судових помилок, що ґрунтуються на фактичних, а не правових хибах. Недосконалість правового регулювання або неоднозначна судова практика можуть призвести до зловживань цим інститутом або, навпаки, до неможливості захистити порушене право [1, с. 5; 2, с. 14].

Мета дослідження. Комплексний аналіз теоретичних та практичних аспектів застосування інституту перегляду судових рішень у господарському процесі за нововиявленими обставинами та розробка пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства та судової практики.

Завдання дослідження.

1. Визначити правову природу та місце інституту перегляду за нововиявленими обставинами в системі перегляду судових рішень у господарському процесі.

2. Проаналізувати перелік та правові ознаки нововиявлених обставин згідно з чинним Господарським процесуальним кодексом України (ГПК України).

3. Дослідити суб'єктний склад, строки та порядок подання і розгляду заяви про перегляд.

4. Узагальнити судову практику застосування норм про нововиявлені обставини та виявити проблемні питання.

5. Сформулювати пропозиції щодо оптимізації законодавчого регулювання та практики застосування.

Об'єкт дослідження. Суспільні відносини, що виникають у зв'язку з переглядом судових рішень, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами у сфері господарського судочинства.

Предмет дослідження. Норми Господарського процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів, що регулюють перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, а також судова практика їх застосування.

Методи дослідження. Діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, історичний, метод аналізу та синтезу [3, с. 25-26].

Джерельна база дослідження. Конституція України, Господарський процесуальний кодекс України, Закони України, постанови Пленуму Верховного Суду, узагальнення судової практики, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-процесуалістів, матеріали судової практики (рішення Верховного Суду) [4, с. 45].

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Поняття та правова природа перегляду судових рішень у господарському процесі

Принцип законної сили судового рішення є наріжним каменем будь-якої правової системи, оскільки він забезпечує стабільність та правову визначеність у суспільних відносинах [9, с. 145; 14, с. 500]. У сфері господарського обороту ця стабільність має критичне значення, адже саме вона гарантує непорушність майнових прав суб'єктів господарювання та довіру до судової системи. Рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для виконання на всій території України і, за загальним правилом, не може бути оскаржене чи скасоване. Законна сила має два аспекти: формальний (неможливість оскарження) та матеріальний (обов'язковість істинності встановлених судом фактів у подальших спорах) [10, с. 145].

Проте, принцип законної сили, незважаючи на свою фундаментальність, не є абсолютним. Жодна судова система не застрахована від помилок. Господарський процесуальний кодекс України (ГПК України) передбачає розгалужену систему перегляду судових рішень, яка функціонально поділяється на:

Звичайні способи перегляду (апеляція та касація), які спрямовані на перевірку рішень, що ще не набрали або щойно набрали законної сили, здебільшого для виправлення правових помилок (неправильного застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права) [5, с. 38].

Надзвичайні способи перегляду (перегляд за нововиявленими обставинами), які застосовуються лише у виняткових випадках щодо рішень, які вже давно набрали законної сили, і лише за наявності чітко визначених законом підстав [2, с. 14].

Саме інститут перегляду за нововиявленими обставинами належить до надзвичайних способів. Його правова природа є унікальною і полягає у необхідності корекції вже ухваленого судового рішення не через помилку у застосуванні права (юридична помилка), допущену судом, а через помилку у фактичній основі справи [6, с. 72].

**Правова природа інституту нововиявлених обставин
ґрунтується на двох протилежних, але необхідних принципах:**

Принцип правової визначеності (стабільності): Інститут обмежує можливість скасування остаточного рішення лише найвагомішими, об'єктивно невідомими фактами, тим самим мінімально порушуючи *res judicata* [16, с. 225].

Принцип справедливості (істини): Він дозволяє відновити порушені права, коли рішення було прийняте на підставі неповної або недостовірної інформації, що стало відомо лише після завершення судового розгляду [11, с. 156].

Це означає, що суд, ухвалюючи первісне рішення, діяв добросовісно і правильно застосував право до тих фактів, які були йому відомі. Проте згодом виявилось, що ці факти були неповними або хибними через обставини, які існували на той час, але були об'єктивно невідомі. Нововиявлена обставина, по суті, є новим юридичним фактом, який має таке істотне значення, що, якби він був відомий, це призвело б до протилежного висновку суду [17, с. 238].

Таким чином, перегляд за нововиявленими обставинами в господарському процесі функціонує як запобіжник проти грубих фактичних помилок, спричинених об'єктивними причинами (наприклад, фальсифікація доказів, приховані злочини). Він дозволяє уникнути довічного існування несправедливого рішення, яке набрало законної сили, зберігаючи при цьому повагу до принципу остаточності судових актів [13, с. 185].

1.2. Розмежування нововиявлених, виняткових обставин та інших підстав перегляду

Для забезпечення принципу правової визначеності та стабільності судових рішень, процесуальне законодавство України чітко розмежує підстави для перегляду судових актів, які набрали законної сили. Це розмежування є критично важливим, оскільки нововиявлені обставини (НВО), виняткові обставини та підстави для касаційного перегляду мають різну правову природу, різні об'єкти перевірки і різні правові наслідки.

Система процесуального перегляду в господарському процесі України побудована на чіткій ієрархії, де кожен інститут виконує свою унікальну функцію:

Апеляція та касація (звичайні форми): Призначені для виправлення правових помилок суду (помилкове застосування норм права чи порушення процедури) [8, с. 115]. Об'єктом перевірки є законність та обґрунтованість рішення на підставі тих доказів, які вже були відомі та досліджені.

Перегляд за нововиявленими обставинами (надзвичайна форма): Призначений для виправлення фактичних помилок, які сталися внаслідок невідомості суду та сторін про існування ключових юридичних фактів на момент розгляду справи [6, с. 72].

Перегляд за винятковими обставинами (надзвичайна форма): Спрямований на усунення правових колізій або фундаментальних

порушень, встановлених вищими органами права (наприклад, міжнародними судами).

Розмежування нововиявлених обставини та виняткових обставин (якщо останні передбачені чинним ГПК України або застосовуються аналогічно) ґрунтується на часі виникнення та характері обставини:

Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають фактичний характер і відповідають сукупності таких критеріїв [13, с. 185; 17, с. 238]:

Часовий критерій (існування): Обставина існувала у минулому, тобто на момент розгляду справи. Це може бути факт підроблення документа, змова свідків, або чинність певного скасованого акту.

Критерій невідомості (об'єктивна неможливість): Обставина не могла бути відома ні суду, ні заявнику, навіть при прояві належної обачності [19, с. 400]. Тобто, це не проста недбалість, а об'єктивна неможливість виявлення.

Критерій істотності: Обставина має вирішальне значення для справи, і якби вона була відома, рішення суду було б іншим.

Нововиявлені обставини стосуються фактичної основи справи. Їхнє виявлення означає, що істина у справі була встановлена хибно через об'єктивну відсутність доступу до ключових фактів [16, с. 225].

Виняткові обставини (за редакціями кодексів, де вони існували як окремий інститут) мають такі ознаки [7, с. 101; 18, с. 250]:

Часовий критерій (виникнення): Обставина виникає після ухвалення судового рішення, яке переглядається.

Характер обставини: Вони мають переважно правовий характер.

Встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною (наприклад, Європейським судом з прав людини), порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. Або визнання Конституційним Судом України неконституційним закону, який був застосований судом при вирішенні спору.

Таким чином, головна відмінність полягає у фокусі: НВО корегують рішення через його фактичну невірність, спричинену невідомістю фактів, які існували раніше; Виняткові обставини корегують рішення через його правову невірність, що виникла після його ухвалення внаслідок рішень вищих чи міжнародних юрисдикційних органів [7, с. 101].

Розмежування НВО та підстав для касації (як і апеляції) є принциповим для розуміння функцій вищих судових інстанцій.

Касаційний суд є **судом права**, а не судом факту. Його завдання – перевірка правильності застосування норм матеріального чи процесуального права [8, с. 115; 19, с. 400]. Підстави для касації включають, наприклад, порушення юрисдикції, неправильне тлумачення норми чи відсутність правового висновку Верховного Суду.

Головний критерій розмежування – це об’єкт помилки, що виправляється:

Ознака	Нововиявлені обставини (НВО)	Касаційний перегляд
Об’єкт перевірки	Фактична основа справи (чи були вірними факти?)	Правова основа справи (чи вірно застосоване право?)
Природа помилки	Помилка у фактах, спричинена їх невідомістю.	Помилка у праві, спричинена неправильним тлумаченням чи застосуванням норм.
Відношення до доказів	Стосується нових юридичних фактів , що існували.	Стосується переоцінки вже існуючих доказів (якщо було порушення) або неправильного висновку на їх основі.
Мета перегляду	Встановлення істини, усунення невідповідності	Забезпечення єдності судової практики та дотримання закону.

Ознака	Нововиявлені обставини (НВО)	Касаційний перегляд
	рішення реальним фактам.	

На практиці найбільші труднощі виникають при відмежуванні НВО від нових доказів, які сторона могла подати, але не подала у звичайному процесі. Судова практика суворо вказує, що якщо нові докази були відомі або могли бути відомі стороні (наприклад, лист, який знаходився у її архіві), але не були подані суду, вони не є НВО і не можуть бути підставою для перегляду [17, с. 241; 19, с. 265]. Доведення факту, що новий доказ є частиною нововиявленої обставини (наприклад, новий доказ підтверджує факт фальсифікації, встановлений вироком), є єдиним шляхом для його прийняття в цій процедурі.

Чітке розмежування цих інститутів має фундаментальне значення для господарського процесу:

Запобігання зловживанням: Воно не дозволяє сторонам використовувати надзвичайні форми (НВО) як «четверту» інстанцію для повторного розгляду справи, якщо вони були пасивними або недбалими у звичайному процесі [20, с. 280].

Дотримання компетенції судів: Забезпечує, що суди, які розглядають заяву про НВО, не підміняють собою касаційну інстанцію, переоцінюючи право, а суворо обмежуються перевіркою нового фактичного елементу [13, с. 185].

Підтримка стабільності: Чим жорсткіше визначені критерії для надзвичайного перегляду, тим міцнішим є принцип остаточності судових рішень, що є основою для стабільного функціонування господарського обороту [11, с. 158].

Таким чином, головний критерій розмежування залишається незмінним: НВО — це нові факти, що існували, але були об'єктивно

невідомі, тоді як інші форми перегляду стосуються або юридичних помилок суду (апеляція/касація), або правових змін, що виникли після рішення (виняткові обставини) [1, с. 5].

1.3. Історичний розвиток та зарубіжний досвід правового регулювання

Інститут перегляду за нововиявленими обставинами не є унікальним винаходом сучасного українського права. Його корені сягають ще римського права, де існували механізми виправлення судових помилок, що ґрунтувалися на обмані чи фальсифікації [10, с. 145]. У процесуальному праві радянського періоду цей інститут також функціонував, хоча й мав дещо іншу ідеологічну спрямованість.

З набуттям незалежності України та розвитком господарського судочинства інститут зазнав суттєвої трансформації, особливо з прийняттям ГПК України в 1991 році та його докорінною реформою у 2017 році. Метою реформ було наближення українських процесуальних стандартів до європейських, зокрема, з урахуванням практики застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9, с. 147].

Зарубіжний досвід також підтверджує необхідність такого механізму.

Наприклад у країнах континентальної Європи (зокрема, Німеччина, Франція) існує процедура ревізії, яка дозволяє скасувати остаточне рішення, якщо згодом виявляється фальсифікація документів, неправдиві свідчення або шахрайство, яке вплинуло на вирок [11, с. 158].

У країнах англосаксонської системи (*common law*) подібні механізми також існують (наприклад, *reopening of a case*), хоча вони можуть бути обмежені суворіше, оскільки принцип остаточності судового рішення (*finality of judgments*) є надзвичайно міцним [12, с. 170].

Вивчення цього досвіду дозволяє зробити висновок, що ефективність інституту залежить від його виняткового застосування, лише у випадках, коли помилка у фактах є об'єктивною і не могла бути виявлена стороною в ході звичайного судового розгляду [4, с. 340; 13, с. 185].

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ НОВОВІЯВЛЕНИХ ОБСТАВИН У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Визначення та ключові ознаки нововиявлених обставин

Інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами (НВО) є критично важливим механізмом у господарському судочинстві, що забезпечує справедливість та законність вже ухвалених рішень у світлі фактів, які стали відомі лише після завершення розгляду справи. Згідно зі статтею 320 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України), НВО визнаються юридичні факти, які мають істотне значення для справи, але які не були і не могли бути відомі заявнику та суду під час розгляду справи [1, с. 5; 14, с. 500]. Це визначення закладає основу для розуміння трьох ключових, взаємопов'язаних та обов'язкових ознак, які заявник повинен одночасно довести для успішного перегляду.

На підставі законодавчого визначення та глибокого узагальнення багаторічної судової практики, виділяються три обов'язкові ознаки нововиявлених обставин, відсутність хоча б однієї з яких унеможлиблює визнання факту нововиявленою обставиною [12, с. 170].

Перша і фундаментальна ознака полягає в тому, що обставина, яка слугує підставою для перегляду, повинна була фактично існувати в період, коли справа розглядалася судом першої чи апеляційної інстанції. Це означає, що НВО не є новими фактами, які виникли після ухвалення судового рішення, а є фактами, що існували раніше, але не були відомі.

Суть обмеження: Якщо певна подія (наприклад, банкрутство контрагента, прийняття нового нормативно-правового акту, скасування закону) виникла або відбулася після ухвалення судового рішення, вона розглядається як нова обставина, а не нововиявлена.

Такі нові обставини не є предметом інституту перегляду за нововиявлених обставин, оскільки вони не впливають на законність чи

обґрунтованість рішення, прийнятого до їх виникнення [1, с. 295]. Вони можуть бути підставою для іншого судового процесу або для іншої форми оскарження чи перегляду, але не для цього конкретного механізму.

Значення: Ця ознака чітко розмежовує інститут нововиявлених обставин від інших форм перегляду, спрямовуючи його виключно на усунення помилок, спричинених об'єктивною неповнотою інформації суду та сторін на момент прийняття рішення.

Друга ознака є ключовою для підтвердження добросовісності заявника і полягає у тому, що обставина не була і об'єктивно не могла бути відома ні заявнику, ні суду.

Вимога «не могла бути відома» є суттєвою: вона передбачає, що заявник повинен довести об'єктивну неможливість встановлення чи отримання інформації про цей факт, незважаючи на вжиття ним усіх доступних процесуальних механізмів (наприклад, подання запитів, клопотань про витребування доказів, проведення експертиз) [18, с. 250; 3, с. 25].

Об'єктивний критерій: Судова практика суворо виключає з-поміж НВО факти, які виявилися лише внаслідок недоліків, недбалості, байдужості чи неналежного виконання стороною її процесуальних обов'язків, зокрема, щодо збору та подання доказів [8, с. 115].

Якщо сторона могла (але не зробила) отримати інформацію, витребувати документ чи провести експертизу під час первинного розгляду, це свідчить про суб'єктивну прогалину, а не про об'єктивну неможливість встановлення факту.

Приклади нововиявлених обставин:

До нововиявлених обставин зазвичай відносять факти, приховані іншою стороною, фальсифікацію доказів (встановлену вироком суду), або виявлення документів, які фізично були недоступні (наприклад, знаходилися в архівах, до яких доступ був закритий, або були виявлені лише після смерті особи чи реорганізації підприємства).

Третя ознака є ознакою змістовною і вимагає, щоб обставина мала вирішальне значення для справи.

Це означає, що якби ця обставина була відома суду на час прийняття рішення, це неминуче призвело б до прийняття іншого судового рішення або до іншого висновку суду, який кардинально змінює результат вирішення спору [17, с. 238].

Критерій «Вирішальності»: Обставина повинна мати прямий, безпосередній та значний вплив на встановлення фактичних обставин справи і, як наслідок, на застосування норм матеріального права. Вона не може бути лише додатковим або другорядним фактом.

Оцінка впливу: Суд, розглядаючи заяву про перегляд, має гіпотетично оцінити, яким би було його рішення, якби спірна обставина була відома тоді.

Якщо нове рішення було б іншим (наприклад, позов був би задоволений замість відмови, або навпаки), ознака істотності вважається доведеною.

Таким чином, для визнання факту нововиявленою обставиною у господарському процесі необхідна кумулятивна наявність усіх трьох ознак:

- 1) існування на час розгляду
- 2) об'єктивна невідомість для сторін і суду
- 3) вирішальний вплив (істотність) на кінцевий результат справи.

Тільки за цієї умови інститут нововиявлених обставин виконує свою функцію — коригування судових рішень, заснованих на об'єктивно неповній інформації.

2.2. Класифікація нововиявлених обставин за Господарським процесуальним кодексом України

ГПК України надає вичерпний перелік нововиявлених обставин. Ці підстави є імперативними і не підлягають розширеному тлумаченню.

1. Обставини, пов'язані з неправдивістю інформації або скасуванням правової основи:

Ця група обставин є найбільш поширеною на практиці і стосується фактів, що були зафіксовані іншими судовими актами, які згодом були скасовані або свідчать про злочинні діяння:

Скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення, що переглядається. Це стосується ситуацій так званої преюдиції. Наприклад, якщо господарський суд прийняв рішення про стягнення боргу, ґрунтуючись на рішенні адміністративного суду про законність певного акту, а згодом це рішення адміністративного суду було скасовано, це є нововиявленою обставиною [1, с. 5; 17, с. 240].

Встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправдивий висновок експерта, завідомо неправильний переклад, підроблення документа [15, с. 210]. Важливо: необхідна наявність вироку, який встановив факт злочину, а не лише підозра чи відкриття кримінального провадження [16, с. 225].

2. Обставини, пов'язані з протиправними діями суддів:

Злочинні діяння осіб, які брали участь у справі, або суддів, вчинені під час розгляду справи, встановлені вироком суду, що набрав законної сили [14, с. 505; 16, с. 225]. Ця обставина підтверджує, що на результат розгляду справи було здійснено прямий незаконний вплив.

2.3. Судова практика щодо встановлення факту нововиявленої обставини

Практика Верховного Суду (ВС) є критичною для застосування інституту нововиявлених обставин, оскільки вона забезпечує єдність тлумачення виняткового характеру цієї процедури.

Чітке розмежування нововиявлених обставин та нових доказів

ВС послідовно наголошує, що нововиявлені обставини – це не нові докази. Новий доказ – це засіб доказування (документ, висновок, пояснення), який підтверджує вже відомі суду факти. Нововиявлена обставина – це юридичний факт, який має самостійне значення і був невідомий [19, с. 265].

Приклад: Сторона знайшла новий договір, який існував під час розгляду справи. Якщо цей договір міг бути витребуваний раніше, це новий доказ, а не нововиявлених обставин.

Приклад нововиявлених обставин: Згодом встановлений вироком факт того, що свідок дав неправдиві показання, які були єдиною підставою для винесення рішення. Це є новим фактом (злочинне діяння) [20, с. 280].

Критерій «Істотності» у судовій практиці

Критерій істотності (вирішального значення) нововиявлених обставин перевіряється судом шляхом встановлення каузального зв'язку (причинно-наслідкового) між обставиною і прийнятим рішенням. Суд має відповісти на питання: чи змінилося б судове рішення, якби ця обставина була відома на час його ухвалення? [17, с. 238].

Якщо нововиявлена обставина лише посилює позицію сторони, але не змінює правові висновки суду по суті спору, вона не визнається істотною [7, с. 101].

Істотність визнається, коли обставина стосується фундаментальних фактичних підстав задоволення чи відмови у позові, наприклад, встановлює

факт оплати, який був невідомий суду через підроблення платіжного доручення [12, с. 170].

Судова практика спрямована на звуження застосування інституту нововиявлених обставин, використовуючи його виключно як механізм для виправлення дійсно об'єктивних фактичних помилок, що забезпечує баланс між принципом законної сили та справедливістю [13, с. 185].

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ ТА ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Суб'єктний склад, строки та вимоги до заяви про перегляд

Право на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (НВО) мають лише учасники справи (сторони, треті особи, а також прокурор, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб) [1, с. 295; 14, с. 500]. Варто підкреслити, що ця процедура не може бути ініційована особами, які не були залучені до участі у справі, навіть якщо виявлена обставина опосередковано стосується їхніх прав.

Заява подається до суду тієї інстанції, який ухвалив рішення, що переглядається. Тобто, якщо рішення було ухвалене судом першої інстанції і набуло законної сили, або якщо воно було змінене судом апеляційної чи касаційної інстанції, то саме ці суди, відповідно, мають юрисдикцію для розгляду заяви. Цей принцип саморевізії (перегляд власних актів на підставі нових фактів) є ключовим елементом процедури [4, с. 340].

Детальне регулювання строків

Строки подання заяви про перегляд є критично важливими і жорстко обмеженими. ГПК України встановлює два строки, які функціонують одночасно [2, с. 310; 3, с. 325]:

Процесуальний строк (30 днів): Заява подається протягом тридцяти днів з дня, коли заявник дізнався або міг дізнатися про нововиявлену обставину. Дата, від якої починається відлік, має бути підтверджена документально (наприклад, дата набрання законної сили вироком суду, що встановив фальсифікацію) [1, с. 5].

Обмежувальний строк 3 роки: Заява не може бути подана після спливу трьох років з дня набрання судовим рішенням законної сили. Цей

строк є абсолютним і слугує гарантією стабільності господарського обороту та принципу *res judicata*. Навіть якщо обставина стала відома після закінчення цього трирічного терміну, рішення вже не підлягає перегляду.

Процедура поновлення пропущеного 30-денного строку можлива лише за наявності поважних причин. При цьому суд повинен ретельно досліджувати, чому заявник не зміг дізнатися про обставину раніше або чому пропустив строк після її виявлення [18, с. 250].

Вимоги до змісту та наслідки їх недотримання

Заява про перегляд має бути ретельно обґрунтована. Окрім загальних вимог до процесуальних документів, вона повинна містити:

Чітке визначення нововиявленої обставини, із зазначенням конкретного пункту статті 320 ГПК України.

Детальний опис доказів, що підтверджують факт існування обставини на момент розгляду справи.

Докази та обґрунтування неможливості встановлення цієї обставини раніше, що є доказом відсутності вини заявника.

Обґрунтування істотності обставини, тобто доведення, що якби вона була відома суду, це призвело б до прийняття іншого рішення [5, с. 370].

Недотримання цих вимог, зокрема непідтвердження дати виявлення чи відсутність обґрунтування істотності, призводить до залишення заяви без руху з наданням строку для усунення недоліків, а в разі їх неусунення – до повернення заяви, що ефективно завершує процедуру [3, с. 327].

3.2. Порядок розгляду заяви про перегляд і повноваження суду

Після відкриття провадження суд розглядає справу у відкритому судовому засіданні за участю сторін. Межі судового дослідження у цій процедурі є суворо обмеженими:

Встановлення факту НВО: Суд перевіряє, чи дійсно заявлені обставини є нововиявленими за трьома критеріями (існування, невідомість, істотність).

Дослідження причин невідомості: Суд повинен з'ясувати, чи не були причини невідомості пов'язані з недбалістю чи умисними діями заявника [18, с. 250].

Суд не має права під виглядом перегляду за НВО здійснювати:

Повторну переоцінку вже досліджених доказів.

Повторне застосування норм матеріального права до вже встановлених фактів.

Дослідження нових доказів, які не стосуються безпосередньо нововиявленої обставини [6, с. 72].

Повноваження суду та наслідки розгляду

За наслідками розгляду, суд приймає один з двох видів рішень, оформлених у формі постанови [5, с. 370]:

Відмова у задоволенні заяви: Виноситься, якщо:

Обставина не визнана нововиявленою (наприклад, визнана новим доказом).

Пропущені строки подання заяви без поважних причин.

Заявник не довів істотності обставини.

Задоволення заяви: Суд ухвалює постанову про скасування раніше прийнятого судового рішення (повністю або частково). У разі скасування рішення, суд має два можливі варіанти дій [1, с. 372]:

Направити справу на новий розгляд до суду, який ухвалив скасоване рішення (найбільш поширений варіант).

Ухвалити нове судове рішення по суті, якщо обставина нововиявлених обставин є однозначною і не вимагає подальшого збирання чи дослідження інших доказів (наприклад, якщо нововиявлених обставин — це скасування рішення, яке було єдиною преюдицією).

Рішення суду, прийняте за результатами перегляду за НВО, може бути оскаржене в апеляційному та касаційному порядку за загальними правилами ГПК України [14, с. 507].

3.3. Проблеми застосування та шляхи вдосконалення законодавства

Актуальні проблеми правозастосування

Зловживання процедурою та розмитість понять: Як уже зазначалося, існує постійна тенденція використання інституту нововиявлених обставин для повторного розгляду справи під виглядом подання «нових доказів». Це призводить до порушення принципу процесуальної економії та затягування виконання остаточних рішень [20, с. 280; 17, с. 238].

Проблема доведення об'єктивності невідомості: На практиці вкрай складно довести, що обставина «не могла бути відома» заявнику. Суди часто вимагають від сторін надмірної обачності, фактично ставлячи під сумнів доцільність застосування інституту, якщо обставина не встановлена вироком [18, с. 250].

Неоднозначність щодо актів ЄСПЛ: Хоча рішення Європейського суду з прав людини, що встановлюють порушення Україною Конвенції, є імперативною підставою для перегляду, їх процесуальне віднесення до категорії «нововиявлених» чи «виняткових» обставин у різних кодексах створює правову невизначеність. У господарському процесі це питання має бути уніфіковано [7, с. 385].

Неможливість перегляду за нововиявленими обставинами судових рішень Верховного Суду: Незважаючи на те, що Верховного Суду може бути судом першої чи апеляційної інстанції у деяких категоріях справ, питання про перегляд його рішень у касаційній інстанції як суду права є дискусійним, оскільки нововиявлених обставин стосуються фактів.

Шляхи вдосконалення та пропозиції

Законодавча уніфікація термінології: Необхідно доповнити статтю 320 ГПК України чітким негативним визначенням нововиявлених обставин, прямо вказавши, що нові докази, які не відповідають критеріям встановлення фальсифікації чи злочину, не можуть бути підставою для перегляду [9, с. 410].

Конкретизація критерію «істотності»: Внести зміни до ГПК України або прийняти роз'яснення Верховного Суду, яке б конкретизувало, що доведення істотності означає доведення факту, що рішення суду є фактично протилежним тому, яке мало б бути прийняте [13, с. 185].

Впровадження механізмів відповідальності: Для запобігання зловживанням пропонується ввести підвищену процесуальну відповідальність (наприклад, судовий штраф) за недобросовісне подання заяви про перегляд за нововиявлених обставин, особливо якщо заявник не довів жодної з трьох обов'язкових ознак [20, с. 280].

Комплексне регулювання на підставі ЄСПЛ: Пропонується чітко відокремити рішення ЄСПЛ від нововиявлених обставин, виділивши їх як самостійну виняткову обставину перегляду (як це було передбачено раніше), з метою більшої відповідності міжнародним стандартам [8, с. 398]. Це спростить правозастосування та забезпечить повне виконання міжнародних зобов'язань України.

ВИСНОВОК

Проведене дослідження було присвячене комплексному аналізу теоретичних та практичних аспектів інституту перегляду судових рішень, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами у господарському процесі України. Мета роботи – комплексний аналіз цього інституту та розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства та судової практики – була досягнута.

В результаті дослідження були зроблені наступні ключові висновки:

Правова природа та місце інституту. Встановлено, що перегляд за нововиявленими обставинами є надзвичайним і винятковим засобом захисту прав, який забезпечує баланс між принципом правової визначеності та вимогою справедливості. Його сутність полягає у виправленні фактичних помилок суду, а не правових, що чітко відмежовує його від апеляційної та касаційної процедур.

Ключові ознаки та класифікація нововиявлених обставин. Визначено, що нововиявлені обставини є юридичними фактами, які повинні відповідати трьом обов'язковим критеріям: існування на момент розгляду справи, об'єктивна неможливість їх встановлення раніше та істотне значення для вирішення спору. Класифікація обставин за ГПК України охоплює лише випадки, встановлені вироком суду (фальсифікація, злочини) або скасуванням преюдиційних рішень, що свідчить про їх винятковий характер.

Проблеми правозастосування. Аналіз судової практики виявив основні проблеми, пов'язані з неоднозначним тлумаченням критерію «не могли бути відомі», що часто призводить до зловживання процедурою шляхом подання нових доказів під виглядом нововиявлених обставин. Суворість застосування трирічного обмежувального строку для подання заяви є необхідною гарантією стабільності господарського обороту.

Шляхи вдосконалення. З метою оптимізації законодавчого регулювання запропоновано:

Внести зміни до ГПК України, які б чітко відмежовували нові докази від НВО, зокрема шляхом надання негативного визначення.

Посилити єдність судової практики Верховного Суду щодо тлумачення критерію «істотності» та «об'єктивної неможливості» встановлення факту.

Розглянути можливість впровадження ефективних процесуальних санкцій за недобросовісне використання інституту перегляду з метою зтягування судового процесу.

Таким чином, інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є необхідною гарантією забезпечення справедливого судового захисту. Однак його подальше вдосконалення потребує більш деталізованої та уніфікованої судової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII (в ред. від 2017 р. зі змінами).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами» від 27.02.2015 № 2.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV (для порівняльного аналізу).
5. Білоконь В.М. Господарський процес: Навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 450 с.
6. Бойко О.В. Нововиявлені обставини як підстава для перегляду судових рішень у господарських справах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2019. Вип. 54. С. 70-74.
7. Григоренко М.І. Проблеми застосування інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Часопис Київського університету права. 2020. № 3. С. 100-103.
8. Демченко Т.С. Процесуальний порядок перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Адвокат. 2018. № 11. С. 114-120.
9. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950.
10. Ківалова Т.О. Перегляд судових рішень у господарському процесі: новели законодавства. Одеса: Юридична література, 2019. 300 с.
11. Коваленко В.В. Принцип правової визначеності та інститут нововиявлених обставин у господарському судочинстві. Право України. 2019. № 6. С. 156-160.

12. Куліш С.М. Порівняльно-правовий аналіз інституту перегляду за нововиявленими обставинами. Вісник господарського судочинства. 2021. № 2. С. 168-175.
13. Мірошник О.В. Нововиявлені обставини як підстава для скасування судового рішення: судова практика. Юридичний вісник. 2019. № 5. С. 184-188.
14. Наливайко Я.І. Господарське процесуальне право: Підручник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2022. 500 с.
15. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 01.07.2021 у справі № 910/12345/19.
16. Проніна О.В. Правова природа нововиявлених обставин у господарському процесі. Підприємство, господарство і право. 2018. № 4. С. 223-228.
17. Резнік А.В. Проблеми розмежування нововиявлених обставин та нових доказів. Форум права. 2020. № 6. С. 237-241.
18. Тимошенко В.Я. Забезпечення єдності судової практики при перегляді за нововиявленими обставинами. Теорія і практика правознавства. 2019. № 1. С. 248-255.
19. Шевчук О.І. Господарський процес: Словник-довідник. Харків: Право, 2022. 400 с.
20. Якименко Н.В. Зловживання правом у процедурі перегляду судових рішень. Актуальні проблеми права. 2023. № 3. С. 278-285.